

ONDERWIJS-KWALITEIT-BELEID OF WAAROM WE ZO STUURBAAR ZIJN

*Jan Masschelein en Maarten Simons**

1. Onderwijs-kwaliteit-beleid: het koppelteken tussen deze termen is meer dan een stilistische ingreep. Het drukt een verbinding uit die ons vandaag, als beleidsmakers, als docenten en leerkrachten, als directie en als onderzoekers toelaat te doen wat we doen en te zeggen wat we zeggen. Het koppelteken is wat onzichtbaar blijft wanneer wij naar het onderwijs kijken en erover spreken. Het rijgt een horizon aan mekaar die we delen, het verbindt ons door te verbinden wat niet 'van nature' verbonden is. Het zorgt voor een gedeelde zichtbaarheid. Een verkenning van dit koppelteken en deze verbinding, laat misschien toe vragen te stellen bij wat vandaag zichtbaar is en waarom precies dat zichtbaar is.

2. Onderwijs-beleid lijkt in vele opzichten evident. Maar wat is het dat hun koppeling mogelijk of zelfs noodzakelijk maakt? Hoe verhouden ze zich ten opzichte van mekaar, en misschien vooral: waarom zouden ze zich ten opzichte van mekaar verhouden? We stellen voor een lezing te geven van de koppeling en de vraag te beantwoorden: waarom kan ons (huidige) onderwijs niet zonder beleid, en ons (huidige) beleid niet zonder onderwijs?

3. De revolutie op het vlak van beleid was de liberale ingesteldheid, ontstaan in de achttiende eeuw. Liberaal niet als doctrine of politieke theorie, maar als een wijze van besturen. Een beleid is liberaal wanneer het wil besturen door de vrijheid van het te besturen domein in rekenschap te brengen. En het moet de vrijheid van burgers verzekeren, een bepaalde vorm van vrijheid of auto-nomie; een individuele vrijheid waarin mensen zichzelf de (morele, redelijke, economische) wet stellen.

4. Aan het eind van negentiende eeuw werden 'sociale feiten' ontdekt. De samenleving is een domein dat het individuele overstijgt en individuele vrijheid is maar mogelijk binnen (de sociale normen van) de samenleving. Vrijheid, zekerheid en gelijkheid krijgen een sociale dimensie en bestuursinstanties kunnen in naam van 'het sociale' hun ingrepen legitimeren.

5. Tegen deze achtergrond van verzekering verschijnt 'het onderwijs' als een strategisch instrument of dispo-

sitief: een oplossing voor het bestuurlijke probleem van sociale vrijheid en zekerheid. Maar centrale bestuursinstanties hebben voor dit probleem 'het onderwijs' niet uitgevonden. Het bestuur in naam van vrijheid en sociale zekerheid heeft haar bondgenoot gevonden in het schoolse milieu.

6. Het schoolse milieu heeft pastorale wortels. De pastor is de figuur die het als zijn taak ziet om mensen in naam van het buitenwereldse op een bepaalde wijze zichzelf te leren zien. Het is de verdienste van zijn psycho-agogische technieken dat we onszelf zijn gaan zien als iemand die zichzelf de morele of redelijke wet moet stellen om vrij te zijn. En ook al wordt de leerkracht later expert van het binnenwereldse, de psycho-agogische technieken blijven werkzaam. Lezen, rekenen, schrijven, samenleven – het zijn maar enkele van de activiteiten waarvoor zij de zelfdiscipline aanleert.

7. Het schoolse milieu ziet in het liberale bestuur de garantie van haar vrijheid. En het bestuur ziet in het schoolse milieu de garantie dat mensen een vrijheid verwerven die het geheel bestuurbaar maakt. Opdat het geheel bestuurbaar is, moeten mensen zichzelf op een bepaalde wijze leren sturen. En het schoolse milieu bundelt de expertise en technieken voor het tot stand brengen van een bepaalde vorm van zelfsturing.

8. De verbinding onderwijs-samenleving-beleid articuleerde tot voor kort de horizon van onze zichtbaarheid. Het onderwijs begreep zichzelf tegenover 'de samenleving' (en domeinen hierbinnen, zoals het economische, het sociale, het culturele, ...). Het begreep zichzelf als de weg naar en toegangspoort tot de samenleving: het tot stand brengen en evalueren van sociale vormen van vrijheid. En het beleid zag in het onderwijs een instrument om de sociale gelijkheid en vrijheid tot stand te brengen en orde en welvaart op het niveau van de samenleving te verzekeren.

9. Maar de wijze waarop we vandaag – als beleidsmakers, onderzoekers, leerkrachten, directie – onszelf zien is veranderd. Er is een nieuwe horizon waardoor nieuwe zaken bespreekbaar zijn en nieuwe bestuursinstrumenten inzetbaar. Termen zoals leren leren, competenties, omgeving en kwaliteit maken deel uit van de woordenschat waarmee we onszelf, anderen en onze wereld beschrijven. Het zijn termen waarmee we onszelf sturen en wat we doen verantwoorden. En het is een horizon die bepaalde bestuursinstrumenten (zoals bijvoorbeeld assessment-technieken) noodzakelijk of vanzelfsprekend maakt.

(*) Jan MASSCHELEIN is gewoon hoogleraar aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de K.U.Leuven. Maarten SIMONS is aan dezelfde faculteit werkzaam als doctor-assistent.

10. Centrale beleidsinstanties zien zich niet langer geplaatst tegenover de samenleving als een domein waarin bepaalde normen gelden. De horizon is daarentegen een geheel van omgevingen (gezin, arbeid, cultuur, vrije tijd, school, ...) waarin mensen zich voortbewegen en waarvoor competenties vereist zijn. Om overeind te blijven in een omgeving is bovendien een bepaalde basiscompetentie vereist: het vermogen tot zelfsturend leren, het ondernemend vermogen om kennis, vaardigheden en houdingen te verwerven die in veranderende omgevingen noodzakelijk zijn. Dit leer- vermogen garandeert inclusie (niet langer sociale gelijkheid) van allen en tegelijkertijd is het een vermogen dat toelaat dat iedereen zichzelf kan blijven ontwikkelen (investeren in zichzelf). Algemeen welzijn en vrijheid worden niet langer gegarandeerd door sociale normaliteit, maar door leren.

11. Deze horizon impliceert dat beleidsinstanties op een bepaalde wijze kunnen gaan denken over onderwijs. Het beleid blijft in het onderwijs een instrument zien om vrijheid te verzekeren. Maar het betreft een bepaalde vrijheid. Het onderwijs wordt gezien als een geheel van ondernemende, lerende scholen die moeten verzekeren dat jonge mensen gaan inzien dat hun leer- vermogen essentieel is, dat dit vermogen ontwikkeld kan worden (leren leren) en dat hun toekomstige vrijheid gegarandeerd is wanneer ze investeren in de juiste competenties (en dus hun eigen vrijheid telkens opnieuw kunnen verzekeren). Vrijheid is zichzelf onder de economische wet stellen, vrij zijn is ondernemer zijn.

12. En het schoolse milieu van haar kant ziet zichzelf als een onderneming, met eigen middelen en een eigen leervermogen om tegemoet te komen aan de behoeften uit de omgeving. Scholen zien in het beleid de garantie voor een infrastructuur die ondernemerschap mogelijk maakt. Hun curriculum is niet langer gericht op sociale normaliteit (en vertalingen hiervan in algemene kennisinhouden). Het betreft vandaag geïndividualiseerde leertrajecten in functie van de ontwikkeling van het individuele leervermogen.

13. Maar leren is waardeloos zonder toegevoegde waarde. Toegevoegde waarde wil zeggen dat het product van het leerproces van die aard is dat het tegemoetkomt aan behoeften. Van zodra dit de horizon vormt, is de term kwaliteit onmisbaar. Zorgen voor kwaliteit betekent zorgen dat de aanbodzijde de behoeften van de vraagzijde in rekenschap brengt.

14. Vandaag is de verbinding tussen onderwijs-kwaliteit-beleid evident. Centrale bestuursinstanties zien erop toe dat ondernemende scholen een toegevoegde waarde hebben en dat ze producten met een toegevoegde waarde afleveren, dat ze de behoeften van de vraagzijde in rekenschap brengen. En tegen deze achtergrond van kwaliteit en toegevoegde waarde is het overheidsbeleid een vorm van kwaliteitsmanagement: ze ziet het als haar taak de minimale behoeften van de

onderneming Vlaanderen naar scholen toe te articuleren. Het overheidsmanagement garandeert de scholen vrijheid, maar een vrijheid die leren (leren) en toegevoegde waarde verzekert, een autonomie die zich richt naar de nomos of wet van de behoeften, d.w.z. naar een economisch tribunaal.

15. In naam van kwaliteit, leren en competenties sturen we onszelf op een welbepaalde wijze, maar in naam daarvan zijn we ook bestuurbaar. Deze zelfsturing en sturing gaat niet zonder discussie. Maar discussies over geschikte kwaliteitsindicatoren (bv. meetbaar dan wel algemeen) en over competenties (bv. arbeidsgereguleerd dan wel sociaal, cultureel) stellen de verbinding onderwijs-kwaliteit/leren-beleid niet in vraag. Ze bevestigen de gedeelde horizon of wat ons bindt.

(Wat kan die gedeelde horizon in vraag stellen? Wat kan een verbinding ontbinden? Misschien de toekomstige generatie. Maar geloven we nog in een toekomstige generatie?)